

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
Гуманітарний факультет
Кафедра суспільних дисциплін

 «ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-педагогічної роботи
Олександр ПОЛІЩУК
«29» серпня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Освітній рівень: другий (магістерський)

Освітній компонент: обов'язковий

Робоча програма освітнього компонента «Виробнича практика» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта).

28 серпня 2025 року. 11 с.

Розробник: Гамрецька Галина Степанівна, кандидат філософських наук, доцент.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Протокол від «26» серпня 2025 року № 1

Завідувач кафедри

Володимир ОСТРОВИЙ

Погоджено з гарантом освітньо-професійної програми Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

«26» серпня 2025 року

Гарант освітньо-професійної програми Оксана ГРИНЧИШИН

Схвалено науково-методичною радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Протокол від «27»серпня 2025 року № 1

Голова науково-методичної ради

Олександр ПОЛІЩУК

Затверджено вченою радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Протокол від «28»серпня 2025 року № 8.

1. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь	Характеристика освітнього компонента	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 12	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		2-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 360		3-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	Лекції	
		Практичні, семінарські	
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		Індивідуальні завдання –	
		Вид контролю: залік	

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Мета практики: забезпечення зв'язку між науково-теоретичною та практичною підготовкою здобувачів освіти до організації освітнього процесу з вивчення історії у закладах загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти на засадах особистісно-орієнтованого, інтегрованого та компетентнісного підходів.

Завдання практики:

1. Формування умінь і навичок добору та написання змісту лекційних /семінарських /практичних занять, застосування сучасних технологій та навчальних стратегій у закладах середньої, фахової передвищої та вищої освіти.
2. Формування умінь і навичок з організації та проведення навчальних занять різних типів у закладах середньої, фахової передвищої та вищої освіти.
3. Формування практичних умінь і навичок проведення різних видів науково-дослідницької роботи (організація занять наукового гуртка, написання наукової статті, написання тез виступу на конференції, консультування здобувачів освіти щодо змісту та структури наукової роботи).
4. Підготовка до захисту дипломних робіт (проведення тестування, анкетування, вивчення наукової та методичної літератури, написання статті за матеріалами магістерської роботи).
5. Формування умінь аналізування педагогічного процесу (навчального заняття, різних видів науково-дослідницької роботи).
6. Організація взаємодії й спілкування зі здобувачами освіти, дослідження їхніх індивідуальних та вікових психологічних особливостей.
7. Формування у майбутніх викладачів/учителів історії індивідуального стилю педагогічної діяльності, набуття досвіду активної взаємодії зі здобувачами освіти.

8. Формування професійних компетентностей, педагогічного мислення, навичок самоосвіти та самовдосконалення, поваги до фаху педагога.

Пререквізити: «Психологія педагогічної діяльності», «Теорія педагогічної діяльності», «Технології навчання історії та громадянства», «Навчальна практика».

Відповідно до освітньо-професійної програми Середня освіта (Історія та громадянська освіта) під час педагогічної практики передбачено формування у студентів таких **компетентностей**:

ІК. Здатність розв'язувати складні задачі або проблеми в галузі освіти, що передбачає здійснення інновацій та/або проведення педагогічних досліджень і характеризується невизначеністю умов.

ЗК 01. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 02. Здатність використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.

ЗК 03. Здатність планувати та управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати якість виконуваних робіт.

ЗК 04. Здатність виявляти та вирішувати проблеми у сфері професійної діяльності, бути критичним і самокритичним.

ЗК 05. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) та приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 06. Здатність розробляти та презентувати освітні проєкти, управляти ними та мотивувати виконавців на досягнення спільної мети.

ЗК 07. Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.

ФК 01. Здатність до поглиблення знань і розуміння предметної області та професійної діяльності.

ФК 02. Здатність використовувати інновації у професійній діяльності.

ФК 03. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати потреби, перспективи та наявні ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

ФК 04. Здатність до моделювання змісту навчання, формування у здобувачів освіти ключових компетентностей та здійснення інтегрованого навчання.

ФК 05. Здатність використовувати ефективні шляхи мотивації здобувачів освіти до саморозвитку, спрямовувати їх на прогрес і формувати у них обґрунтовану позитивну самооцінку.

ФК 06. Здатність до конструктивної та безпечної взаємодії з учасниками освітнього процесу.

ФК 07. Здатність забезпечувати функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.

ФК 08. Здатність формувати в здобувачів освіти культуру академічної доброчесності та дотримуватися її принципів у власній професійній діяльності.

ПК 05. Здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учасника освітнього процесу, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

ПК 06. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

ПК 07. Прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у науково-педагогічній діяльності, обізнаність у власних силах, здатність до рефлексії та самоаналізу.

ПК 08. Виявляти знання та розуміння наукових основ певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах та вміти моделювати їх у зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання.

ПК 09. Здатність до соціальної комунікації; розуміння та сприйняття принципів толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та вирішувати конфлікти.

Освітній компонент «Виробнича практика» сприятиме досягненню таких **результатів навчання:**

РН 01. *Демонструє* вміння застосовувати знання з психології, педагогіки, фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності) у практичних ситуаціях здійснення освітньої діяльності, поглиблює знання з предметної області.

РН 02. *Демонструє* вміння використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології для пошуку, обробки та обміну інформацією у професійній діяльності, презентації власних та спільних результатів, реалізації дистанційного та змішаного навчання тощо.

РН 03. *Називає і описує* основні принципи, функції, сучасні форми та методи управління освітньої діяльності, *демонструє* вміння планувати й управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати її якість.

РН 04. *Формулює* наявні проблеми у сфері освітньої діяльності, *демонструє* навички їх критичного аналізу, *генерує* нові ідеї, *аргументує* можливі шляхи їх вирішення та критично оцінює їх спроможність.

РН 05. *Описує* методику розробки освітніх проєктів, *пояснює* зміст та призначення їх етапів, *аналізує* спроможність управління процесом їх впровадження, *прогнозує* очікувані результати.

РН 06. *Визначає і характеризує* основні принципи, закони та методики науково-педагогічних досліджень; *описує* апарат науково-педагогічного дослідження, *демонструє* навички презентації результатів науково-педагогічного дослідження.

РН 07. *Визначає, аналізує та характеризує* педагогічні інновації, *демонструє* вміння їх практичного застосування у професійній діяльності.

РН 08. *Описує* показники якості педагогічної діяльності, *аналізує* можливі впливи на них внутрішніх і зовнішніх чинників, *визначає* індивідуальні професійні потреби, шляхи покращення власної педагогічної майстерності, *обирає* ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

РН 09. *Демонструє* уміння класифікувати, упорядковувати і узагальнювати навчальний матеріал відповідно до умов навчального процесу, потреб формування ключових компетентностей та інтегрованого навчання.

РН 10. *Називає і аналізує* шляхи мотивації здобувачів освіти до саморозвитку, *демонструє* вміння розробляти план практичної реалізації для формування адекватної позитивної самооцінки й я-ідентичності.

РН 11. *Демонструє* уміння забезпечувати конструктивну та безпечну взаємодію з учасниками освітнього процесу.

РН 12. *Знає та дотримується* умов функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.

РН 13. *Демонструє* здатність діяти автономно і в команді.

РН 14. *Демонструє* дотримання культури академічної доброчесності у власній діяльності та *демонструє* вміння формувати її у здобувачів освіти.

ПРН 06. *Здійснює* різні види планування освітнього процесу на різних етапах залежно від поставленої мети, індивідуальних особливостей здобувачів освіти, особливостей діяльності закладу освіти.

ПРН 07. *Застосовує* для забезпечення суб'єкт-суб'єктного підходу в педагогічній діяльності навички координації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, *підтримує* їхнє прагнення до саморозвитку, розкриття їхніх здібностей і пізнавальних можливостей.

ПРН 08. Критично оцінює достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомість і розвиток всіх учасників освітнього процесу, на прийняття рішень.

ПРН 09. Використовує безпечне освітнє електронне (цифрове) середовище для організації та управління освітнім процесом (у тому числі під час дистанційного навчання), організації групової взаємодії, зворотного зв'язку, спільного створення електронних (цифрових) освітніх ресурсів.

ПРН 10. Визначає оптимальні зміст і форми професійного розвитку, критерії результативності власного навчання, працює над саморозвитком та самовдосконаленням, активно долучається до діяльності професійних спільнот.

ПРН 11. Застосовує в педагогічній діяльності наукові методи пізнання, спостерігає, аналізує, формулює гіпотези, збирає дані, проводить експерименти, аналізує та інтерпретує результати, створює моделі та вивчає їхню дієвість.

ПРН 13. Здатний (на) до практичного застосування нових ідей, пропозицій, освітніх практик з метою цілеспрямованого вдосконалення, безперервного і самоорганізованого навчання.

ПРН 14. Здатний (на) до співпраці та інтеграції в прагненні до мети спільно з іншими людьми, відомствами, організаціями, активної участі у командній роботі, безвідносно до фонових знань та бачень визначених завдань.

3. ЗМІСТ ПРАКТИКИ:

Змістовий модуль 1.

1. Настановна конференція. Ознайомлення студентів із завданнями та змістом виробничої практики. Обговорення змісту й організаційного плану роботи. Ознайомлення з методикою майбутньої роботи, порядком ведення щоденників і робочих зошитів практики, спостережень і нотаток, збору й обробки матеріалів тощо
2. Прибуття у заклад освіти. Прикріплення до викладача історії за згодою керівництва закладу освіти.
3. Знайомство з системою організації освітнього процесу та керівництва у закладі освіти.
4. Ознайомлення з роботою викладачів історії.
5. Спостереження навчальних занять з історії. Запис та аналіз даних спостережень у робочий зошит практиканта.

Змістовий модуль 2

1. Планування освітнього процесу з історії.
2. Підготовка та проведення навчальних занять з історії у присутності викладача.
3. Самостійна підготовка і проведення восьми залікових навчальних занять різних типів з історії.
4. Підготовка дидактичного матеріалу до залікових навчальних занять.
5. Допомога викладачам історії у підготовці методичних матеріалів: розробка завдань для самостійних робіт та інструктажів до їхнього виконання; розробка методичного супроводу семінарських занять.

Змістовий модуль 3.

1. Опрацювання наукової та методичної літератури.
2. Збір, класифікація та систематизація матеріалу для практичної частини дипломної роботи.
3. Написання наукової статті (тез) з теми дипломної роботи.
4. Участь в обговоренні змісту та структури наукової роботи здобувача освіти (курсова робота / наукова робота МАН тощо).
5. Допомога в організації засідання наукового гуртка.
6. Участь у засіданні кафедри. Підготовка виступу на засіданні кафедри.

Змістовий модуль 4.

1. Оформлення документації практики.
2. Написання звіту.
3. Підготовка до заліку.
4. Участь у звітній конференції.

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ

Виробнича практика проводиться у третьому семестрі упродовж восьми тижнів. Студенти проходять практику за місцем навчання / за місцем проживання у закладах середньої / фахової передвищої / вищої освіти, котрі відповідають вимогам програми практики та мають необхідну навчально-матеріальну, методичну бази, а також кваліфіковані педагогічні кадри. Тривалість практики у старших класах ЗЗСО/у закладах фахової передвищої освіти – 3 тижні, у закладах вищої освіти – 5 тижнів.

У процесі практики студенти виступають у ролі учителів / викладачів історії: проводять та спостерігають навчальні заняття з історії, ведуть щоденник, робочий зошит, у якому фіксують свої спостереження та роблять щоденно аналіз власної навчально-виховної діяльності.

Керують практикою студентів викладачі кафедри суспільних дисциплін та учителі історії. Загальне керівництво педагогічною практикою здійснює завідувач виробничої практики та заступники директорів з навчально-виховної роботи.

За цей вид практики студентам виставляється залік. Після закінчення виробничої практики студенти здають керівнику практики академії звітні документи, які перевіряються та оцінюються ним. Робочі зошити з педагогічної практики повертаються студентам.

Перед початком педагогічної практики проводяться:

- *консультації* з фахової методики для студентів;
- *інструктаж* для студентів і керівників практики, в ході якої відбувається ознайомлення із завданнями та змістом практики; обговорюються організаційно-методичні засади цього виду практики;
- *допуск до практики*, на якому студенти мають представити такі матеріали: методичні рекомендації до практики; відсутність заборгованості з попередніх видів практики.

Для проходження педагогічної практики студенти обирають класи /академічні групи, у яких мають провести навчальні заняття з історії та здійснити інші види діяльності, передбачені програмою педагогічної практики.

Упродовж перших двох днів студент-практикант спостерігає за роботою вчителів /викладачів історії (4-6 занять) і готується до проведення власних занять, а з третього дня – самостійно здійснює професійну діяльність на посаді вчителя / викладача історії відповідно до календарно-тематичного плану та програми практики.

Обов'язки суб'єктів педагогічної практики.

Обов'язки студентів:

- виконувати правила внутрішнього розпорядку закладу освіти, вимоги керівників практики, дотримуватись правил техніки безпеки і охорони праці;
- своєчасно виконувати всі види робіт, передбачені програмою педагогічної практики;
- складати конспекти навчальних занять та узгоджувати їх з учителем /викладачем історії;
- якісно проводити навчальні заняття, передбачені програмою педагогічної практики;
- здійснювати самоаналіз проведених навчальних занять;
- вести робочий зошит і щоденник педагогічної практики;
- виконувати індивідуальні завдання керівників практики та адміністрації;

- оформити звітну документацію практики згідно вимог та реченню.

Обов'язки керівника практики академії:

- вчасно, згідно розкладу проводити консультації, надавати допомогу в підготовці та проведенні навчальних занять (ознайомити студентів із сучасними вимогами до занять з історії, схемами аналізу навчальних занять);
- здійснити перевірку звітної документації практики студентів;
- провести захист педагогічної практики;
- вчасно здати завідувачу виробничої практики звітну документацію студентів і зробити записи в журналі обліку педагогічної практики та у залікових книжках.

Обов'язки керівника практики від бази практики:

- приймати студентів на практику згідно графіка проходження практики;
- створювати необхідні умови для виконання студентами програми практики, не допускати використання їх на посадах і роботах, що не відповідають програмі практики і майбутній спеціальності;
- забезпечувати студентам умови безпечної праці на конкретному робочому місці;
- контролювати забезпечення відповідних умов роботи і проведення обов'язкового інструктажу безпеки праці;
- контролювати виконання студентами-практикантами правил внутрішнього розпорядку бази практики;
- всебічно сприяти дотриманню студентом графіка виконання програми практики, повідомити студенту теми навчальних занять, визначити їхні основні завдання;
- надати студентам-практикантам і керівникам практики можливість користуватися кабінетами, бібліотеками, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання програми практики;
- застосовувати необхідні виховні та адміністративні заходи до студентів, які порушують трудову дисципліну чи правила внутрішнього трудового розпорядку закладу освіти, повідомляти про такі випадки керівника практикою від академії, завідувача виробничої практики;
- виставити оцінки в робочому зошиті за проведені навчальні заняття (за 5-бальною шкалою).

5. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ

Головним критерієм оцінки результатів педагогічної практики є рівень сформованості професійно значущих умінь та рівень професійної спрямованості майбутніх викладачів: зацікавленість у педагогічній професії, активність, творче та відповідальне ставлення до роботи викладача тощо.

Методи контролю: спостереження за самостійною діяльністю студентів. Форма контролю: залік. Система оцінювання: накопичувальна. Шкала оцінювання: 100-бальна.

Види контролю: підсумковий, який здійснюється у формі заліку. Студенти, які регулярно відвідували базу практики, виконали всі індивідуальні завдання, оформили звіт, робочий зошит і щоденник практики та іншу звітну документацію, вчасно їх подали, а також отримали схвальну характеристику з бази практики, отримують позитивну оцінку. Студенти, що не виконали програму практики і отримали незадовільний відгук з бази практики або незадовільну оцінку при складанні заліку, відраховуються з навчального закладу.

Керівник практики академії здійснює безпосереднє керівництво практикантами, забезпечує виконання програми практики. Він проводить консультації студентів щодо реалізації завдань індивідуального плану, а також здійснює контроль за проведенням студентами практики під час відвідування студентів на практиці, перевіряючи та оцінюючи звітну документацію студентів.

Кожен студент отримує оцінку за переддипломну практику:

- з бази практики – за п'ятибальною шкалою оцінювання,
- в академії – за кредитно-трансферною системою.

Розподіл балів, які отримують студенти за результатами практики, здійснюється відповідно до Положення про організацію навчального процесу в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії в умовах Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи. Враховуючи завдання виробничої практики, розроблено орієнтовну систему оцінювання керівником практики академії цього виду практики.

Орієнтовна оцінка видів діяльності студентів у рейтинговій системі

№ з/п	Види діяльності	Оцінювальні бали
Обов'язкові бали		
1.	Проведення залікових занять з історії/громадянської освіти (5x8)	40 балів
2.	Аналіз/самоаналіз навчальних занять з історії/громадянської освіти (не менше 5)	5 балів
3.	Виконання індивідуального завдання за темою дипломного дослідження	5 балів
4.	Допомога в організації та проведенні засідання наукового гуртка / допомога викладачам історії та громадянської освіти у підготовці методичних матеріалів / участь у проведенні виховного заняття з історії та громадянства/ участь у засіданні кафедри	10 балів
5.	Оформлення звітної документації	30 балів
5.1.	<i>Ведення робочого зошита практики</i>	<i>10 балів</i>
5.2.	<i>Ведення щоденника</i>	<i>10 балів</i>
5.3.	<i>Складання звіту</i>	<i>10 балів</i>
6.	Захист практики	10 балів
6.1.	<i>Змістовність виступу</i>	<i>5 балів</i>
6.2.	<i>Підготовка презентації</i>	<i>5 балів</i>
Разом		100 балів

Академічні успіхи студента на практиці визначаються за допомогою системи оцінювання, яка використовується у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, реєструється прийнятим чином з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали та шкали ECTS.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

6. ВИМОГИ ДО ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ПРАКТИКИ

Здобувачі освіти здають керівнику практики щоденники та робочий зошит, заповнені відповідно до вимог і зразка, поданого у методичних рекомендаціях з проходження навчальної практики, відео-матеріали, світлин (скріни), які підтверджують роботу студента, конспекти занять (наочність), та/або сценарій позакласного заходу.

7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. Специфіка методики навчання історії у вищій школі. URL: <http://vuzlib.com/content/view/239/84/>
2. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя. 2000.
3. Баханов К. Навчання історії практичною системою. *Історія в школах України*. 2000. №3. С. 33-37.
4. Баханов К. Технологія розвивального навчання. *Історія в школах України*. 2001. №1. С.21-25.
5. Виробнича практика. Методичні рекомендації /укладач: Г.С. Гамрецька. Хмельницький: ХГПА, 2024. 28 с.
6. Галахер Кармел. Викладання історії в контексті сприяння демократичним цінностям і терпимості. К.: 1998
7. Горохівський П.І. Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі: Курс лекцій. Умань: ПП Жовтий О., 2012. с. 256.
8. ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Чинний від 01.07.2016. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 20 с.
9. Завгородня Т.К. Прокопів Л.М., Стражнікова І.В. Методологія та технологія педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2014. 76 с.
10. Історія України. Всесвітня історія. 10-11 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
11. Історія: Україна і світ. 10-11 класи Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
12. Кузьменко О. Урок-семінар. *Історія в школах України*. 2001. № 1. С. 37-40; №2. С.29-31; №6. С. 20-23.
13. Курилів В. Методика викладання історії: Навчальний посібник. Львів; Торонто: Світ, 2003. 248 с.
14. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. URL: http://moskalik.at.ua/kurs_lekziy/mmmvvv.doc.
15. Положення про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами освіти в ХГПА. URL: <https://drive.google.com/file/d/1E9UPedkO4MEF8TQYbs8w39RGuFqWuGKO/view>
16. Положення про організацію та проведення практики здобувачів вищої освіти у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії. URL: <https://drive.google.com/file/d/1mBSmAeoTGfJvXfjJvvmSOzTsqpAtT6s5/view>
17. Положення про організацію освітнього процесу у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії URL: <https://drive.google.com/file/d/0B5IEIqZ057wxZnk5NnBMeGRYSnM/view?resourcekey=y=0-D4uIsW5wI2Yj-mxf750pbg>
18. Пометун О., Фрейман Г. Теорія та методика навчання історії. К.: Генеза, 2006.
19. Степанков В.С. Методика викладання історичних дисциплін у ВНЗ. Кам'янець-Подільський, 2014. 28 с.

20. Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі.
URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1488/1/Особливості,%20проблеми%20та%20шляхи%20активізації%20самостійної%20роботи%20студентів.pdf>.
21. Терно С. Умови формування наукових понять в учнів на уроках історії. *Історія в школі*. 2000. №1. С.9-12.
22. Терно С. Формування методологічної культури у процесі навчання історії. *Історія в школі*. 2000. №5. С.33-37
23. Турянська О. Методи особистісно-орієнтованого навчання в школі. *Історія в школах України*. 2002. №1. С.27-32.
24. Українська історична дидактика. Міжнародний діалог. К., 2000.